
Darrers treballs a la Bòbila Madurell (Sant Quirze del Vallès, Vallès Occidental)

MIQUEL LLONGUERAS, ROGER MARCET, M. ÀNGELS PETIT

El jaciment arqueològic anomenat Bòbila Madurell està situat en el municipi de Sant Quirze del Vallès (Vallès Occidental), a les terres que ocupà l'esmentada bòbila, que donà nom a la zona i per tant al jaciment arqueològic. La seva exacta localització correspon a les coordenades 5° 46' 35" de longitud Est i 41° 31' 55" de latitud Nord (full núm. 392, Sabadell, de l'Instituto Geográfico y Catastral, edició 1927, a escala 1:50.000).

Aquest indret es troba actualment molt modificat per l'acció de l'home, i es fa molt difícil la comprensió de la geografia primitiva del lloc. Hi ha vestigis d'antics conreus de vinya, però a l'actualitat solament hi ha alguns camps destinats a produir farratge i unes poques hortes. La vegetació és molt escadussera i resten solament alguns bosquets de pins com el proper a Can Feu, i altres, producte de recents repoblacions forestals. Es tracta d'un indret format per una plana de suaus inclinacions, situat entre la gran aglomeració urbana de Sabadell i el petit poble de Sant Quirze del Vallès, destinat principalment a zona d'expansió industrial, cosa que ha fet canviar considerablement l'aspecte de tota aquesta àrea. A més i precisament prop de la Bòbila Madurell es creuen l'autopista Barcelona-Terrassa, la carretera de Sabadell a Rubí i la via del ferrocarril Barcelona-Sabadell. Totes aquestes remocions del terreny i les tasques pròpies de la bòbila han estat les causes dels descobriments arqueològics efectuats fa més de trenta anys, així com dels realitzats recentment, excavats per nosaltres entre els anys 1975 i 1984, que formen el gran complex de la Bòbila Madurell.

Des de l'any 1921 s'efectuaren troballes aïllades que foren controlades pels senyors Lluís Mas i Vicenç Renom, durant la construcció de la via del ferrocarril de Sant Cugat del Vallès a Sabadell. Quan començaren els treballs de l'esmentada bòbila, l'any 1931, s'efectuaren nous descobriments, i a partir de l'any 1944 fou quan es practicà un control

metòdic dels treballs i per tant l'excavació del jaciment, que es portà a terme sota la direcció dels senyors Vicenç Renom i J. de C. Serra Ràfols.¹

D'aquesta gran estació prehistòrica s'excavaren prop de cinquanta sepultures i, entre elles, i segons els autors mencionats, restes menys abundants d'un poblat contemporani. Això converteix aquest jaciment en un dels millor coneguts de tots els que formen la Cultura dels Sepulcres de Fossa de Catalunya.

Les tombes estaven excavades a l'argila i la seva profunditat era bastant uniforme, situades entre 1,60 i 2 metres respecte al sòl actual. Sembla que estaven col·locades sense ordre i separades les unes de les altres de manera irregular. Les seves formes eren en general ovalades, amb l'eix major d'un metre aproximadament i el menor de 60 a 80 centímetres. En alguns casos a 30 o 40 centímetres del fons de la fossa hi havia un entrant en tot el seu perímetre, que servia per a col·locar-hi la llosa de coberta, que en algunes sepultures es trobava encara *in situ*. També es va observar la possible existència d'una rampa per fer-hi descendir el cadàver. Les tombes excavades el 19-V-1946 i el 25-V-1946 eren molt diferents; estaven formades per una petita coveta amb la llosa de tanca, de conglomerat propi del país, col·locada verticalment. Els individus eren situats a les tombes violentament encongits, trobant-se en general un sol individu a cada tomba i en alguns casos dos. La majoria de les tombes presentaven conjunts funeraris, encara que també n'hi ha alguna que no en tenia.

Pel que fa referència a les estructures que alguns autors consideren habitacions d'un poblat situat entre les restes de la necròpolis, hem d'assenyalar que són realment de difícil interpretació. N'hi ha de neolítiques, la millor estudiada de les quals consisteix en una cavitat de 1,50 metres de diàmetre i situada a una profunditat de 1,40 metres, en la que s'hi trobaven materials revolts idèntics als de les sepultures, fragments de molins de mà, restes de fauna i cendres barrejades amb l'argila. També s'hi localitzaren estructures pertanyents al Bronze Antic. Totes elles són similars a les que nosaltres anomenem «focs». J. de C. Serra Ràfols menciona també l'existència d'un «poblat» de l'Edat del Ferro.

Les excavacions efectuades per nosaltres començaren l'any 1975 i finalitzaren l'any 1984. Les estructures excavades es trobaren en obrir un nou accés a l'esmentada bòbila i en fer explanacions de terres per eixamplar la carretera Sabadell - Sant Quirze del Vallès, i consisteixen en cinc estructures de combustió, que denominem «focs», i dos sepulcres de fossa,

1. D'aquestes excavacions es conserva, al Museu d'Història de Sabadell, el «Diari d'Excavacions», del Sr. Vicenç Renom i Costa. La bibliografia fonamental d'aquesta necròpolis és: J. DE C. SERRA RÀFOLS, La exploración de la necrópolis neolítica de la Bòbila Madurell en Sant Quirze de Galliners, a *Anuario del Museo de Sabadell*, III, 1947, pàgs. 57-75; E. RIPOLL PERELLÓ i M. LLONGUERAS CAMPAÑA, La cultura neolítica de los sepulcros de fosa en Cataluña, a *Ampurias*, XXV, 1963, pàgs. 16-20; ANA M.ª MUÑOZ AMILIBIA, *La cultura neolítica catalana de los «sepulcros de fosa»*, Barcelona, 1965, pàgs. 59-93.

tots parcialment destruïts. Així mateix, en el talús del punt quilomètric 13,600 de l'autopista Barcelona - Terassa aparegué un nou jaciment, en aquest cas un fossat pertanyent possiblement a un lloc d'habitació i que, per la proximitat a la citada necròpolis, considerem que constitueix el lloc d'habitació dels individus allí inhumats, cosa que converteix aquest jaciment en el primer lloc d'habitació de la Cultura dels Sepulcres de Fossa del Neolític Mitjà-Recent.² Parlarem en primer lloc de les estructures neolítiques excavades i a continuació de les de l'Edat del Bronze.

ESTRUCTURES NEOLÍTIQUES

Arrel dels esmentats treballs que s'efectuaren per eixamplar la carretera Sabadell - Sant Quirze del Vallès i per dotar d'un nou accés a la bòbila, aparegueren les citades estructures de cremació, tres de les quals pertanyien al Neolític, i dos sepulcres de fossa. Al mateix temps es va descobrir en el talús de l'autopista Barcelona - Terrassa l'esmentat fossat, contemporani a la necròpolis dels sepulcres de fossa.

Sepulcres 1 i 2

En el moment de la seva excavació, aquests sepulcres es trobaven ja molt deteriorats, tant per l'acció de les màquines com per l'actuació humana de saqueig. Del sepulcre 1 pràcticament no se'n pot dir res, ja que es trobava totalment destruït i tan sols s'insinuava la forma i l'existència d'un sepulcre.

Del sepulcre 2, malgrat estar també bastant desfet, se'n va poder excavar una mínima part que donà com a resultat el fet de comprovar que tenia les mateixes característiques que la majoria dels excavats antigament. Es recuperaren restes òssies (la tibia i el peroné de la cama dreta, restes dels dos peus, els dos fèmurs i restes d'una mà), de les quals es pot deduir que l'individu es trobava encogit. Respecte al possible conjunt funerari que acompanyava el cadàver, tan sols es recuperaren alguns fragments de ceràmica llisa i ganivets de sílex de petites dimensions.

2. Vegeu: M. LLONGUERAS, M.ª A. PETIT i R. MARCET, Recientes excavaciones en la Bòbila Madurell (Sant Quirze del Vallès, Barcelona), a *XV Congreso Nacional de Arqueología* (Lugo, 1977), Zaragoza, 1979, pàgs. 253-264; MIGUEL LLONGUERAS, MARÍA ÁNGELES PETIT, ROGER MARCET, Nouvelles fouilles sur le site de la Bòbila Madurell (San Quirze del Vallés, Barcelona), a *Le Groupe de Vézère et la fin des temps néolithiques dans le sud de la France et la Catalogne*, C.N.R.S., Paris, 1980, pàgs. 155-159; M. LLONGUERAS, M.ª A. PETIT, R. MARCET, J. GUILAINE i Y. THOMMERET, La Bòbila Madurell (Sant Quirze del Vallès, Barcelona). Noves dates de C14 a Catalunya, a *Ampurias*, 41-42, 1979-80, pàgs. 352-354; MIQUEL LLONGUERAS, ROGER MARCET i M. ÀNGELS PETIT, Excavacions de jaciments neolítics a la Bòbila Madurell (Sant Quirze del Vallès), a *El Neolític a Catalunya. Taula rodona de Montserrat*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1981, pàgs. 173-183; MIQUEL LLONGUERAS, ROGER MARCET, M. ÀNGELS PETIT, Bòbila Madurell, Sant Quirze del Vallès, a *Les Excavacions Arqueològiques a Catalunya*, núm. 1, Barcelona, 1982, pàgs. 85-87.

«Foc» 3

Com totes les estructures que es troben a l'aire lliure, aquesta també és de difícil interpretació. La denominació «foc» ve donada perquè aquestes estructures van aparèixer dins un recinte sepulcral i perquè en el seu interior es produïa un procés de combustió lenta. Degut a aquesta circumstància es van identificar amb el món funerari i ritual.

Concretament aquesta estructura aparegué en el rebaix que s'efectuà en realitzar la variant de la carretera que uneix Sabadell amb Sant Quirze del Vallès. Es trobà ja una mica escapçada per les màquines excavadores. Es tracta d'una estructura tronco-cònica de 2 metres de diàmetre amb la base molt aplanada i còncava i d'una profunditat des del terra rebaixat de 90 centímetres. La dispersió dels materials, formats per pedres (hi ha molins en la base com en els «focs» de l'Edat del Bronze), tovots, diverses restes arqueològiques i faunístiques, fa pensar que l'estructura es construï d'una sola vegada. La terra que la farcia estava cremada i era cendrosa, i és per aquesta raó i pel fet que els materials no sortissin alterats, pel que creiem que la combustió era lenta i de baixa temperatura.

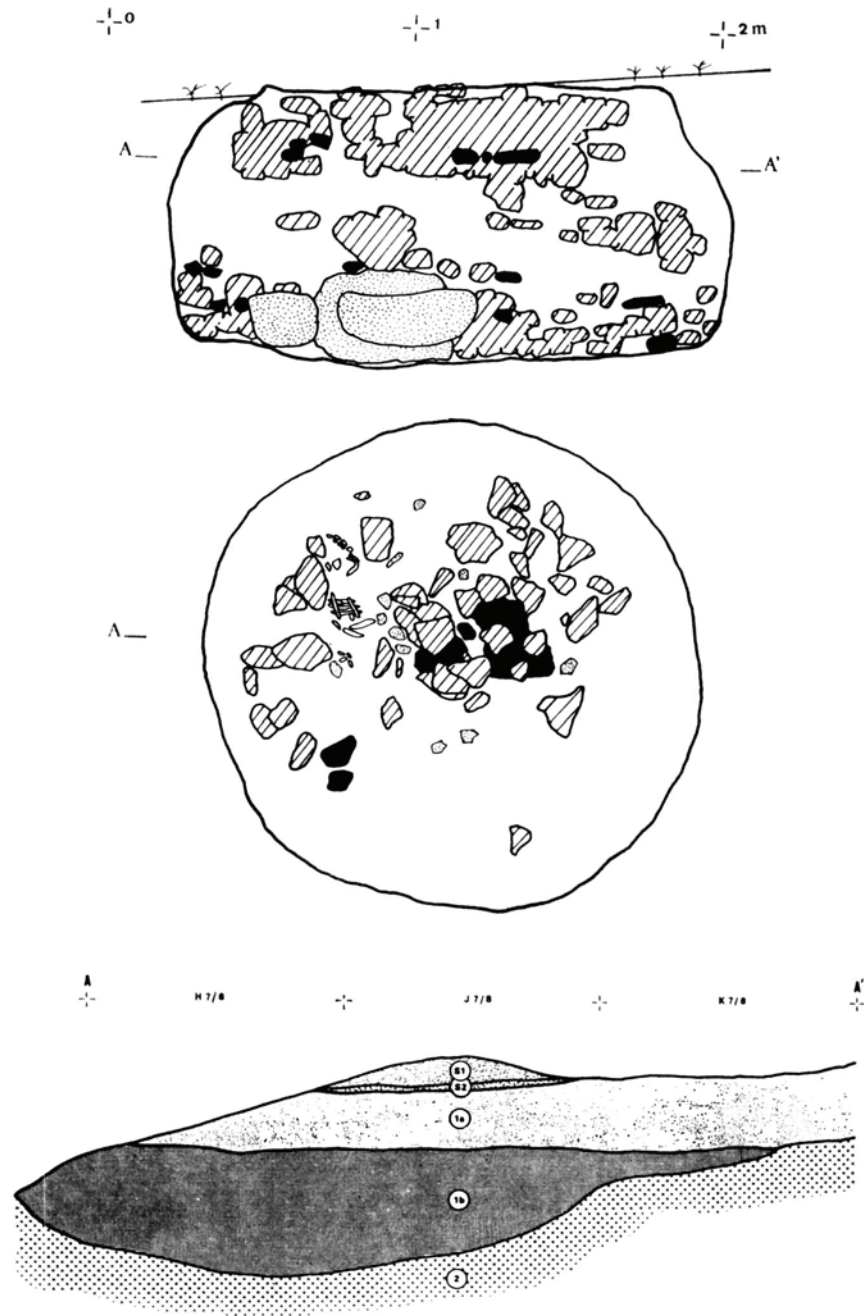
El material exhumat, tant el ceràmic com el lític, és representatiu de la Cultura dels Sepulcres de Fossa. Pel que fa a la ceràmica, cal destacar la presència d'una escudella sencera de carena molt baixa amb una nansa perforada verticalment i fragments decorats amb incisions formant triangles i d'altres amb línies paral·leles a la vora, a la cara interna, que són decoracions de tipus Chassià.³ La resta de ceràmica s'identifica perfectament a les taules de formes de la Cultura dels Sepulcres de Fossa (formes 1-2 de Ripoll i Llongueras i 8-12 de Muñoz; 6-3, 4-4, 5-1 i 5-2 de Ripoll i Llongueras que corresponen a les formes 25, 29, 10 i 13 de Muñoz).⁴ La indústria lítica és molt similar a la trobada en els sepulcres, essent realitzada sobre fulles de mitjanes i petites dimensions sense retocar i de secció trapezoidal. Cal destacar, però, un trapezi i un petit perforador. D'indústria òssia tan sols es recolliren dos punxons i una espàtula. Cal fer menció també que juntament amb el vas sencer aparegueren restes òssies humanes molt desfetes.

Respecte a les restes faunístiques, encara que molt fragmentades, pertanyen a ovi-càprids, *Sus scrofa* domèstics, *Cervus elaphus*, *Capreolus capreolus* i *Bos taurus* en un gran percentatge.⁵

3. M. LLONGUERAS, M. A. PETIT i R. MARCET, Matériaux Chasséens probables de la province de Barcelona, a *Le Groupe de Véraza et la fin des temps néolithiques dans le sud de la France et la Catalogne*, C.N.R.S., París, 1980, pàgs. 151-154; M. LLONGUERAS, R. MARCET i M. A. PETIT, Ceràmica de tipus «Chassey» a Catalunya, a *El Neolític a Catalunya. Taula rodona de Montserrat*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1981, pàgs. 185-193.

4. Taules de formes ceràmiques dels sepulcres de fossa de RIPOLL i LLONGUERAS, *La cultura neolítica de los sepulcros de fosa en Cataluña*, citat, figs. 44 i 45; i de MUÑOZ, *La cultura neolítica catalana de los «sepulcros de fosa»*, citat, figura 106.

5. Tota la fauna de les estructures excavades per nosaltres ha estat estudiada per Carme Miró.

Dalt: Secció i planta esquematitzades del «Foc» 3 (les zones ratllades corresponen a pedres; les negres a tovots i terra cuita; i les puntejades a pedres de moli).
 Baix: Secció transversal de l'«hàbitat» 1.

També es recolliren grans de cereals carbonitzats que, un cop analitzats, han donat la presència de *Triticum aestivo-compactum* i *Hordeum vulgare var. nudum*.⁶

D'aquesta estructura també es té el resultat d'una datació de C-14, la qual ha donat una data de M.C. 2142: 4800 ± 150 B.P. = 2850 B.C., que situa aquesta estructura en un moment avançat de la Cultura dels Sepulcres de Fossa del Neolític català.⁷

Com ja hem dit anteriorment, la interpretació de la funció d'aquesta estructura es difícil. En un primer moment es va pensar que evidentment aquest tipus d'estructura tenia un sentit ritual i funerari, perquè es trobava juntament amb sepulcres, per tenir en la base un molí de mà, terres molt cendroses i cremades, per la troballa de restes òssies humanes acompanyades d'un vas sencer, per la presència d'un crani de gos en el vèrtex superior d'una de les estructures, etc. Cal dir, però, que nosaltres mateixos ens hem plantejat i qüestionat aquesta funció, i hem considerat una funció de simple dipòsit de deixalles, ja que a part de les consideracions esmentades, tant l'estructura com la dispersió de materials al seu interior és molt similar a estructures excavades en altres jaciments.

«Focs» 4 i 5

Aquestes dues estructures, molt similars a l'anteriorment descrita, aparegueren molt pròximes l'una de l'altra i van ser excavades pel senyor Albert Roig, del Museu d'Història de Sabadell.

«Hàbitat» 1

Fou descobert gràcies als treballs de l'autopista Barcelona - Terrassa i aparegué concretament en el talús del quilòmetre 13,600, on s'observà una gran taca fosca de més de vint metres de longitud, en la qual hi havia materials arqueològics. Fou excavada al llarg dels anys 1977 al 1984.

És una gran fossa excavada a l'argila, de forma allargada i irregular. Les seves dimensions són d'una longitud de 27 metres, d'una amplada de 4 metres i d'una profunditat màxima de 60 centímetres. El seu interior estava farcit per una terra més fosca que l'argila natural i les seves parets eren inclinades cap a l'interior de la fossa, que tenia el fons més o menys aplanat.

En el seu interior aparegué un nombrós i fragmentat material arqueològic típic de la Cultura dels Sepulcres de Fossa. També van aparèixer alguns elements de tipus Chassià.⁸ De la indústria lítica, també típica

6. L'anàlisi dels grans carbonitzats de totes les estructures excavades per nosaltres es deu a Maria Hopf.

7. Datació efectuada pel Centre Scientifique de Mònaco. Data no calibrada.

8. Aquest tema ha estat debatut a R. MARCET i BARBÉ i M. A. PETIT i MENDIZABAL, Assentaments d'habitació a l'aire lliure de la comarca del Vallès. Del Neolític al Bronze Final, a *Estudios de la Antigüedad*, núm. 2, Bellaterra, 1985.

d'aquesta cultura, cal destacar alguns elements que no apareixen a les sepultures, com perforadors, gratadors i peces realitzades sobre ascles de considerable grandària. La indústria d'os i els objectes d'ornament són molt escasos en l'hàbitat, destacant una perla de calaïta i valves de *Pectunculus glycimeris*. Quant a les restes faunístiques, les anàlisis han proporcionat el següent resultat: ovi-càprids, *Sus scrofa*, *Bos taurus* i *Cervus elaphus*.

La funcionalitat d'aquesta estructura sembla que sigui la d'un gran fossat relacionat amb un lloc d'habitació o poblat, el qual no s'ha pogut localitzar. Cronològicament se situa com a contemporani a la necròpolis de la Bòbila Madurell, pertanyent a la Cultura dels Sepulcres de Fossa. Una datació de C-14, de 5020 ± 80 B.P. = 3070 B.C., confirma aquesta dada, situant el fossat aproximadament en el mateix moment que l'anteriorment citat «foc» 3.⁹

ESTRUCTURES DE L'EDAT DEL BRONZE

Dins de l'àrea de la Bòbila Madurell s'excavaren també dues estructures pertanyents als inicis de l'Edat del Bronze, localitzades en obrir el nou accés a l'esmentada bòbila.

La primera es trobava seccionada verticalment i es conservava la meitat aproximadament de la mateixa. La segona havia estat malmesa pel que fa a quasi tota la meitat superior, i també es trobava tallada verticalment, encara que només en una petita part. Ambdues presentaven una forma similar, bitroncocònica, essent el diàmetre màxim de 1,50 metres i l'alçada aproximada de 1,20 metres. Ambdues, també, es trobaven formades per elements semblants: terra argilenca, a voltes cremada, cendres, restes de tovots, pedres, materials faunístics, grans carbonitzats, una bona quantitat de fragments ceràmics i unes poques peces lítiques.

Per la manera en què aparegueren els materials arqueològics, es pot afirmar amb seguretat que el contingut de cadascuna de les estructures és estrictament contemporani, és més, que foren omplertes sense interrupció temporal. Cal assenyalar també que, per la disposició dels distints elements que les constituïen, sembla que aquests foren llençats. Només al «foc» 2 es localitzaren unes pedres planes en cercle, en el punt del diàmetre màxim de l'estructura.

També cal dir que, tant al «foc» 1 com al «foc» 2, hi havia sengles molins de sorrenca (elements passius) amortitzats i llençats justament a la part més fonda d'aquests.

La terra argilenca, sovint cremada i cendrosa, així com les restes de grans carbonitzats i de fauna cremada, fan que suposem que en aques-

9. Datació efectuada pel Servei de Datació per Radiocarboni de les Facultats de Física i Química de la Universitat de Barcelona. Data no calibrada.

tes estructures degué produir-se un procés de combustió, semblant a l'assenyalat en els «focs» neolítics, la qual cosa ha fet que també els anomenéssim «focs».

El conjunt de materials arqueològics es presentà molt semblant a les dues estructures i fou prou significatiu com per a poder atorgar una cronologia relativa. La ceràmica exhumada revela l'existència de grans vasos de cordons digitats i a vegades combinats amb botons, vasos mitjans, de perfil en «S», fons pla i amb llengüetes a mig cos; finalment, de vasets petits, bols de vora incisa i un petit fragment amb decoració externa amb línies incises en garlanda, rematades per un serrell de pseudo-ungulacions. La indústria lítica es trobava representada per 4 ganivets fragmentats de sílex, un nucli exhaurit, algunes ascles també de sílex i un petit fragment de cristall de roca. Cal afegir-hi 9 valves de *Pectunculus glycimeris* L.

Pel que fa a la fauna, veritablement escadussera, podem dir que es presentava molt fragmentada i en mal estat de conservació. Per aquest motiu, només s'ha pogut identificar amb seguretat la presència d'ovi-càbrids, a més dels *Pectunculus* esmentats.

Els grans carbonitzats es recuperaren amb abundor al «foc» 1. Així es constatà l'existència d'una major varietat que en les estructures neolítics. Abunda l'*Hordeum vulgare* cf. *nudum* seguit a escala menor pel *Triticum aestivo-compactum* i el *Triticum aestivum* i encara menys pel *Triticum dicocum*. També s'identificaren algunes restes de lleguminoses, probablement no conreades, i algunes males herbes. Cal assenyalar que la major part dels grans d'ordi són d'una varietat nua, però que tal vegada alguns grans d'ordi vestit es podrien trobar barrejats amb ells. Els grans de *Triticum* solen aparèixer deformats, la qual cosa fa que no sempre s'hagi pogut assegurar si es tractava d'una espècie tetraploide o hexaploide, i fins i tot tetraploide nua, cas del *Triticum durum*.

El «foc» 2 proporcionà un nombre molt menor de grans de cereals, els quals s'han classificat com a *Triticum dicocum* i uns pocs de *Hordeum vulgare* cf. *nudum*.

La cronologia relativa, corresponent al Bronze Antic, que ja es presumia a partir de les restes arqueològiques recuperades, fou corroborada per dues datacions radiocarbòniques del «foc» 1:

$$\begin{aligned} \text{M.C. 1243: } & 3750 \pm 90 \text{ B.P.} = 1800 \text{ B.C.} \\ & 3740 \pm 70 \text{ B.P.} = 1790 \text{ B.C.}^{10} \end{aligned}$$

La constitució i possible funcionalitat dels «focs» 1 i 2 resulten de difícil interpretació, com la major part de les estructures no funeràries que han estat exhumades al llarg dels anys a l'àrea arqueològica que anomenem Bòbila Madurell.

10. *Ibidem* nota 7.

D'entrada creiem que aquestes estructures del Bronze Antic podien haver-se realitzat amb una excavació prèvia en forma de tronc de con invertit, el qual es colmatà amb la composició ja esmentada, tot formant-hi un monticle d'aspecte i mida semblants al tronc de con excavat.

Per la seva situació dins d'una àrea de necròpolis —encara que aquesta de moment no es pot fer anar més enllà del Neolític Mitjà-Recent— i pel fet que s'han exhumat estructures semblants i aquesta vegada contemporànies a les fosses sepulcral, hem pensat en una possible relació amb el món funerari.

Ara bé, alguns dels aspectes morfològics i de composició interna ens acosten aquests «focs» a tipus propers al que podríem qualificar com dipòsits.¹¹

Finalment cal dir que aquestes no són les úniques estructures exhumes a la Bòbila Madurell pertanyents a l'Edat del Bronze. A les antigues excavacions, dutes a terme per Renom i Serra Ràfols, s'identificaren un seguit de «fons de cabana» o «clots» molt semblants als nostres i que proporcionaren, a més de materials neolítics, conjunts de l'Edat del Bronze que evidencien la utilització de l'indret al menys fins el segle VII a.C.

CONCLUSIONS GENERALS

En el diari d'excavacions de la Bòbila Madurell del Sr. Vicenç Renom se citen diversos «fons de cabana», semiexcavats en l'argila quaternària, de dimensions petites i amb materials similars als dels «focs» excavats per nosaltres. Fins ara, aquests «fons de cabana» eren considerats el poblat de la Bòbila Madurell; en aquests moments, però, creiem que deuen correspondre a estructures similars a les que nosaltres anomenem «focs»,¹² puix que ni per la situació a l'interior de la necròpolis, ni per les seves reduïdes dimensions i molt menys per l'àmplia cronologia que abasten es poden considerar llocs d'habitació. Creiem que el veritable poblat corresponent a la necròpolis de la Bòbila Madurell es troba a uns dos-cents metres de la mateixa, coincidint amb la ubicació del fossat excavat.

Pel que fa referència als «focs», aquests plantegen una interessant problemàtica, en part ja mencionada. D'una banda, desconeixem el seu significat; donada la seva situació en l'interior de la necròpolis, ¿es tracta potser de «focs» rituals? D'una altra, ¿com podem explicar la perduració d'una idea funerària, en un marc cronològic tan ampli, donat que el «foc» número 3 és clarament d'un moment avançat del Neolític, i els núme-

11. *Ibidem* nota 8.

12. SERRA RÀFOLS, *La exploración de la necrópolis neolítica de la Bòbila Madurell...*, citat, pàgs. 71 i 72; MUÑOZ, *La cultura catalana de los «sepulcros de fosa»*, citat, pàgs. 91-93; A. M. MUÑOZ, *Les comunitats neolítiques*, a *Història de Catalunya*, Ed. Salvat, Barcelona, 1979, pàg. 59.

ros 1 i 2 corresponen al Bronze Antic? Com ja hem dit abans, la seva funcionalitat, correspondrà a simples dipòsits de deixalles? Tots aquests interrogants resten oberts a l'espera que noves excavacions aclareixin el problema.

Referint-nos als materials arqueològics neolítics, cal remarcar que ens trobem, per primera vegada, davant d'un conjunt procedent d'un lloc d'habitació de la Cultura dels Sepulcres de Fossa, diferent en part dels conjunts funeraris que apareixen a les sepultures. Aquesta diferència es fa patent, no solament en l'aparició de materials nous, que no es troben a les tombes, com són les decoracions de tipus Chassei o certs instruments lítics (gratadors, perforadors, ascles retocades), sinó també en diferències en la proporció del material ossi o d'ornament —en les sepultures abunda molt i en el fossat excavat és molt escàs—, en l'absència d'altres materials típics dels sepulcres, com són les destrals de pedra polida i els nuclis de sílex en forma de pota de cabra. El coneixement que tenim del fossat excavat, que presumiblement correspon a un lloc d'habitació, no permet avançar conclusions definitives al respecte, però ens atrevim a presentar com a hipòtesi de treball la possibilitat que existeixin uns tipus determinats de materials destinats als conjunts funeraris, cosa que no exclou que fossin emprats també en la vida quotidiana.

Finalment, voldríem insistir, com hem fet altres vegades, en el fet que ens trobem davant d'un jaciment complex, de grans proporcions, en el que coincideixen, per una part, la major necròpolis de Catalunya de la Cultura dels Sepulcres de Fossa del Neolític Mitjà-Recent, i, per l'altra, el que considerem el lloc d'habitació dels individus allí inhumats, que és el primer d'aquesta cultura que es troba a Catalunya, encara que els llocs d'habitació pròpiament dits no han estat localitzats fins ara. També voldríem assenyalar que hem constatat la perduració dels «focs» neolítics fins al començament de l'Edat del Bronze, la qual cosa, juntament amb l'existència d'altres restes d'aquesta època al Museu d'Història de Sabadell, procedents del mateix jaciment, fa pensar en una continuïtat d'habitació en la zona, fet que esperem que noves excavacions puguin aclarir.